

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ואתחנן
מנחם אב ה'תש"פ ב'של"א
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

הרחבה בעניין צורת החזקת כוס של ברכה עפ"י הפשט ועפ"י הקבלה, התייחסות לשואלים בדבר צורת החזקת הכוס ע"י מרן שליט"א כפי שפורסמה בחוברת "שערי יצחק" מוצש"ק קרח התש"פ.

האם ניתן לאחוז את הצלחת כשעליה הכוס.

כיצד אוחזים גביע עם רגל.

כשם שלמנהגינו אין לקבוע את המזוזה באלכסון כיון שזה לא כמר ולא כמר, כך גם בעניין צורת החזקת הכוס.

המשך בעניין צורת אחיזת גביע עם רגל.

סיכום ט"ו צורות להחזקת הכוס.

מסקנת מרן שליט"א למעשה כיצד לאחוז את הכוס של ברכה.

השלמה מהשיעור הקודם בעניין מנהגינו לאכול בשר גם בשבוע שחל בו תשעה באב, תשובה לשואל האם כדאי להנהיג ולקבוע שלכל הפחות ביום אחד מימים אלו יאכלו בשר, בכדי שלא יהיה חשש ופקפוק בעתיד.

התייחסות לדברים המוטעים שפורסמו בעלון "בית נאמן" האחרון בשם הרב מאוזו שליט"א. מכתב שקיבל מרן שליט"א מאת הרב מסעוד משולם שליט"א אשר הוציא לאור כתובה תימנית, עליה דובר בשיעור מוצש"ק חוקת ובלק התש"פ.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 555

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחתו ולרפואתו של הרב אבישי בן סעדיה בורה הי"ו.
וכן להצלחת רבי יאיר בן אריאל נהרי הי"ו מהעיר אלעד,
שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.
המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו,
וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחתו ולרפואתו של ידידנו הותיק לשעבר הרב אבישי בן סעדיה בורה הי"ו. וכן להצלחת רבי יאיר בן אריאל נהרי הי"ו מהעיר אלעד, שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אכי"ר.

הרחבה בעניין צורת החזקת כוס של ברכה עפ"י הפשט ועפ"י הקבלה, התייחסות לשואלים בדבר צורת החזקת הכוס ע"י מרן שליט"א כפי שפורסמה בחוברת "שערי יצחק" מוצש"ק קרח התש"פ.

ברוך ה', שזכינו שאפשר לעשות את השיעור כאן בבית המדרש, ע"י הרעיון של הקפסולות [עיי' סוף שיעור שעבר], עם הניילון.

בתלמוד ירושלמי [פרק ערבי פסחים] כתוב כך, **מנין לארבעה כוסות.**

מהי האסמכתא לדברי חז"ל, אשר תיקנו ד' כוסות בליל הסדר? הרי לגבי כל דבר, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, הדבר צריך להיות מיוסד על התורה שבכתב.

רבי יהושע בן לוי אמר, כנגד ארבע כוסות שלפרעה, [בראשית מ', י"א י"ג] וכוס פְּרֵעָה בְּיָדוֹ, וְאַקַח אֶת הָעֶנְבִים וְאַשְׁחַט אֹתָם אֶל כּוֹס פְּרֵעָה, וְאַתָּן אֶת הַכּוֹס עַל כֶּף פְּרֵעָה. וְנָתַתְּ כּוֹס פְּרֵעָה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיְיָ מִשְׁקָהוּ.

הנושא שברצוני לדבר בעז"ה, הוא לגבי עניין אופן החזקת הכוס, מהי הצורה הנכונה של החזקת הכוס בקידוש, הבדלה, ברכת המזון וכו'. התחלתי לדבר על כך בשיעור שעבר, שהיה בביתי. מי שכבר שמע אותו בטלפון וכדומה. זוהי אם שמוע תשמע, שמוע בישן תשמע בחדש. אם לא, תעשה למפרע...

רבי לוי אמר, כנגד ארבעה מלכיות. ורבנן אמרי, כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם. **כִּי כַּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֵי קַח אֶת כּוֹס הַיַּיִן הַחֲמָה וְגו'** [ירמיהו כ"ה, ט"ו]. כוס זָהָב בְּבַל בְּיָד יְיָ וְגו'

[ירמיהו נ"א, ז]. **כִּי כּוֹס בְּיָד יְיָ** [תהילים ע"ה, ט]. **יִמְטֵר עַל רְשָׁעִים פָּחִים אֵשׁ וְגִפְרִית וְרוּחַ זֶלְעָפוֹת מְנַת כּוֹסִים** [תהילים י"א, ו]. **מַה מֵנַת כּוֹסִים רַבִּי אַבִּין אָמַר, דִּיפְלִי פּוּטִירִין כְּדִיפְלִי פּוּטִירִין אַחַר הַמֶּרְחָץ.**

וכנגדם, עתיד הקב"ה להשקות את ישראל, ארבעה כוסות של נחמות. **יְיָ מְנַת חֶלְקִי וְכוֹסֵי** [תהילים ט"ו, ה]. **דִּשְׁנַת בְּשֶׁמֶן רֵאשִׁי כּוֹסֵי רוּיָה** [תהילים כ"ג, ה]. **וְהַדִּין** [תהילים קט"ו, י"ג] **כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא, תְרִין.** שני כוסות. ביחד, ארבע כוסות של נחמות.

התחלנו השבת הפטרות 'שבע דנחמתא'. הרמב"ם כותב בסוף ספר אהבה [סדר התפילות], שהמנהג ברוב המקומות – כיום המנהג הזה הוא כבר בכל עם ישראל – שקוראים בנחמות ישעיה. אלו הן שבע דנחמתא. דהיינו, לא קוראים מענייני הפרשה, כפי שהיה לפני כן, הפטרות אחרות, אלא נהגו לקרוא שבע הפטרות של נחמות. חכמי תימן מוסיפים, זמניחים עניין הפרשה. אבל מי שיתבונן יראה כי גם בהפטרות הללו, בכל הפטרה, אפילו שהמדובר על נחמה, בכ"ז ישנו משהו שקשור לפרשת השבוע. אפשר למצוא קשר, אולי פחות גלוי מאשר היה בהפטרות הראשונות, אבל בכל אופן יש איזה קשר. אינני יכול להאריך כעת בנושא הזה, וכבר כתבתי בס"ד בנפלאות מתורתך, אבל כל אחד יכול למצוא זאת לבדו. כמרכן, תלת דפורענותא, ותרתי דתיובתא.

בכל אופן, לגבי עניין החזקת הכוס, דיברנו על כך [בסוף השיעור הקודם] כיון שעוררו אותנו כמה תלמידי חכמים לברר את צורת החזקת הכוס, צריכים לדעת מהי הדרך הכי טובה לעשות זאת, איך ההנהגה הכי ראויה. ברוך ה', בגלל שעוררו אותנו, אסתיעא מילתא מן שמיא שישבתי על המדוכה הזאת, ובסה"כ נוכחתי לדעת כי ישנם לפחות ט"ו צורות כיצד להחזיק את הכוס, כמה וכמה אופנים, דרכים ושיטות, וב"ה היגעתי למסקנא. את האופן הראוי, נאמר

שערי יצחק – השיעור השבועי

הכוס, שהוא המקבל, רומז למדת המלכות, דהיינו השכינה. זאת המדה העשירית. תשע הספירות, כולם משפיעים לשכינה. לכן הכוס, היא השושנה. ה'כלי קיבול'.

כמובן, לא ניכנס כאן יותר ממש לרמזים ולסודות עליונים, לאו כל מוחא סביל דא. אבל נאמר רק את המלים בצורה שטחית, בכדי להבין מעט מה הכיוון.

מאן שושנה, דא כנסת ישראל. דהיינו מדת המלכות. מה שושנה, דאיהי בין החוחים, אית בה סומק וחיוור, אוף כנסת ישראל אית בה דין ורחמי. יש בה דין ורחמים. מה שושנה אית בה תליסר עלין, לשושנה יש י"ג עלים, הכוונה למטה, אוף כנסת ישראל אית בה תליסר מכילן דרחמי, דסחרין לה מכל סטרהא. אוף אלהים דהכא משעתא דאדכר, אפיק תליסר תיבין לסחרא לכנסת ישראל ולנטרא לה.

הדבר רמוז בפסוקי 'בראשית ברא אלהים'. עד המלה 'אלהים' השנייה ישנם י"ג מלים, את השמים ואת הארץ. והארץ היתה תהו ובהו וחושך על פני תהום ורוח'. מהמלה 'אלהים' הראשונה ועד המלה 'אלהים' השנייה ישנם י"ג מלים, כנגד י"ג מדות של רחמים. ולאחר מכן, עד המלה 'אלהים' הבאה, ישנם חמש מלים, 'מרחת על פני המים ויאמר'. אלו חמשת העלים, שנמצאים מתחת. אלו חמשה חסדים, ששומרים ומגינים על השכינה, שלא ידבקו אליה החיצונים.

ולבתר אדכר זמנא אחרא. אמאי אדכר זמנא אחרא, הרי נזכר אח"כ שם אלהים פעם נוספת, בגין לאפקא חמש עלין תקיפין – להוציא חמש עלים חזקים, דסחרין לשושנה – המקיפים את השושנה, ואינון חמש אקרון ישועות, ואינון חמש תרעין. יש שלוש עשרה, ואח"כ חמש.

כעת מובא המאמר, שעליו נסוב כל הנדון מסביב, לגבי צורת החזקת הכוס. וז"ל, ועל רזא דא כתיב [תהלים קט"ז, י"ג] כוס ישועות אשא,

בעז"ה בסוף, לאחר ש'נבשלי את הדברים, אחרי שהדברים יהיו מובנים, ערוכים ומסודרים, כל דבר על אפניו.

שורש העניין, הוא בהתחלת ספר הזוהר הקדוש. מיד בהתחלה. זהו המאמר הראשון בספר הזוה"ק, מה שנקרא 'הקדמת הזוהר'. זאת לא בדיוק הקדמה, אבל כך קראו לזה המדפיסים. הקדמת הזוהר, זה לא תוכן של 'הקדמה', כפי שמקובל בהקדמות הרגילות שבספרים.

כתוב שם כך, רבי חזקיה פתח, וישנה נוסחא – רבי אלעזר פתח.

'פתח' היינו, שהוא פתח את השערים, את מקור התורה העליונה, להגיד חידושים וסודות התורה. כי רק לחכמים גדולים כמותם היתה הזכות לחדש דברים שלא נודעו בעולם לפני כן. לכן זה נקרא 'פתח'.

כתיב [שיר השירים ב', ב'] כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין הַחֻחִים. העניין של החזקת הכוס, מה שעושים את האצבעות מסביב לכוס, זה כמו השושנה. ומרן שליט"א מדגים זאת באמצעות פרחי עץ השושנה. הרי יש חבצלת, ויש שושנה, ויש ורד. זה בעצם אותו הדבר, תרגום המלה 'שושנה' הוא 'ורדא', ו'חבצלת' זאת השושנה כאשר היא קטנה ומרן שליט"א מראה זאת. היא נקראת חבצלת, כי כאשר השושנה עדיין קטנה, היא חבויה בצל של העלים. חבצלת – חבויה בצל, כמבואר בשהש"ר [ב', א'] על פסוק אֲנִי חֲבַצְלַת הַשָּׂרוּן שׁוֹשְׁנַת הָעֵמְקִים. אח"כ זה נפתח, ואז העלים יורדים למטה. בשושנה ישנם חמשה עלים, אשר יורדים למטה ומרן שליט"א מראה זאת. 'כשושנה בין החוחים'. בדרך כלל השושנה היא אדומה, כנראה זה גם רומז ליינ שהוא אדום, אבל לא משנה מה הצבע, כי גם כשהצבע הוא לבן, זה דין ורחמים, זה משתנה אבל הוא אותו הדבר. שושנה נקראת כך, על שם שיש לה שש פרחים.

מן העלים של השושנה, לכן הוא לא יכול להיות בנפרד. לכן, אם האצבעות זקופות, אז גם האגודל צריך להיות זקוף.

במאמר הירושלמי שהזכרנו לעיל, האומר שלומדים את עניין ד' כוסות בליל הסדר מהכוס של פרעה, כבר שם רואים שיש רמז בעניין של כוס פרעה. הגם כי פשטות הפסוקים זה נושא אחר, אבל בכל זאת חז"ל השוו זאת, ולמדו מכך את ד' כוסות של יציאת מצרים. אמנם מכך פרעה מלך מצרים, מה קשור הכף של פרעה?

הבאנו בשיעור הקודם את דברי הכלי יקר, וכעת נביא מה שאומר מה"ר שמואל יפה, בפירושו יפה מראה על הירושלמי, כי הקשר בין הכוס על כף פרעה, לבין ד' כוסות של ליל הסדר, לפי שנרמזה גאולת ישראל בהוא ענינא, כדדריש בבראשית רבה.

נכון שזה חלום פרעה, הוא חלום דברים השייכים אליו, אבל בעצם בחלום שלו מונחים רמזים הנוגעים לעם ישראל, כך רואים שחז"ל דורשים. ישנן הרבה דרשות בנושא הזה, והוא מביא דבר אחד, 'זהנה גפן לפני, אלו ישראל. שנאמר [תהלים פ', ט'] גִּפְן מִמְצָרִים תִּסְיַע. 'ובגפן שלשה שריגים', משה אהרן ומרים. 'והיא כפורחת', הפריחה גאולתן של ישראל. 'עלתה נצה', הנצה גאולתן של ישראל.

א"כ רואים, כי בעניין החלום של שר המשקים, ישנם רמזים טובים. לכן יוסף הבין שהפתרון הוא טוב, וראה בכך סימנים טובים גם לעם ישראל. ממילא אפשר ללמוד מכך גם לעניינינו, לגבי צורת החזקת הכוס, מבלי לקשר זאת לדברים הפשוטים שבחלום שר המשקים, כיון שישנם בתורה רמזים גבוהים.

הבאר היטב [סימן קפ"ג סק"ה] מביא בשם ספר נגיד ומצוה בזה"ל, 'שיהא הכוס עומד על ה' אצבעות, על גביהם ממש. לכן ישנם כאלה הנוהגים להחזיק את הכוס על גבי האצבעות

דא כוס של ברכה, אצטריך למהוי על חמש אצבען, ולא יתיר. הכוס צריך להיות על חמש אצבעות, ולא יותר, דהיינו לא לאחוז את הכוס בשתי ידיים, אלא רק ביד אחת, שהיא היד הימנית. כגוונא דשושנה, דיתבא על חמש עלין תקיפין, דוגמא דחמש אצבען, ושושנה דא איהו כוס של ברכה. מ'אלהים' תניינא, עד 'אלהים' תליתאה, חמש תיבין.

זהו היסוד והשורש לכל העניין, כל המפרשים בנו על כך, כיצד לפרש בדיוק את צורת אחיזת הכוס.

השל"ה [שער האותיות, קדושת האכילה] כותב בזה"ל, 'קיבלתי - הוא אומר שיש לו על כך 'קבלה' - להניח הכוס על כף הימין, והאצבעות זקופות. שזה כנגד חמש עלים. לגבי מה שכותב השל"ה, שהכוס צריכה להיות על הכף, פרט זה לא כתוב בספר הזוה"ק, אבל השל"ה אומר שיש לו קבלה על כך.

וסימן, 'זאתן את הכוס על כף פרעה'. כבר דיברנו על כך בשיעור הקודם, מה הקשר לפרעה, מה העניין להכניס כאן את פרעה? וכי מפרעה אנחנו נלמד?

הוא אומר שזה סימן, אבל אפי' בתורת סימן זה קצת קשה להבין. אבל בעז"ה בהמשך, נסביר זאת והדבר יתבאר.

ולא כאותן שנוהגין לאחוז הכוס בימין, דהיינו שאצבעות מקיפות את הכוס. [מרן שליט"א מדגים זאת]. צריך שהאצבעות יהיו זקופות, והכוס על הכף.

ויש קצת הוכחה לזה בזה"ה. הדבר לא כתוב במפורש, אבל כך אפשר להבין את הכוונה.

כמובן, כאשר השל"ה אומר, שהכוס תהיה על הכף והאצבעות זקופות, אין הכוונה שהאגודל יישאר בצד. כי ישנם אנשים המפרידים את האגודל מן הכוס. אלא גם האגודל צריך להיות לגובה, כמו שאר האצבעות. כיון שגם הוא חלק

שערי יצחק – השיעור השבועי

אי אפשר לבוא ולהגיד כי האחיזה הפשוטה היא בדוקא. לכן, האדם יכול לעשות כך, אפי' אם אבותיו נהגו אחרת. כפי שהבאתי בשיעור הקודם בשם אבא מארי זצ"ל, הוא אמר, אכן אנחנו היינו נוהגים כך [לאחזו בצורה הפשוטה], אבל לאחר שראינו כי ישנו עניין בכך, כי 'אנשים מהוגנים' עושים בצורה כזאת, אז שינינו את המנהג. מהיות טוב, אל תיקרא רע. זהו עניין של הידור, חומרא. הגם שבאחיזה הפשוטה, אין שום בעיית מבחינת ההלכה, אבל זאת חומרא.

ולא עוד אלא שהמגן אברהם וסימן קפ"ג ס"ק ו' אומר, כי אין הכרח לפרש את דברי הזוה"ק כמו השל"ה. אולי זאת הסיבה של אלה אשר לא התייחסו לחומרא הזאת. המג"א הביא את השל"ה, וכנראה בכדי להסביר את אלה אשר אולי ידעו מכך ובכל זאת לא נהגו כמותו. וזה לשונו, בשל"ה כתוב בשם המקובלים, שיעמיד הכוס על כף ימינו, והאצבעות יהיו זקופים סביב הכוס. וכ"מ – 'וכך משמע' או 'וכך מוכח' – בזוהר בראשית. אומר על כך המג"א, ומ"מ אינו מוכרח כל כך. לא חייב להבין כך. דיש לומר, דיקיפם באצבעותיו כדרך אחיזה. גם לפי דברי הזוה"ק, אפשר לעשות את הצורה של שושנה גם בצורה הפשוטה. לא חייבים לפרש, שזה דוקא מלמטה, יכול להיות שזה גם מן הצד.

האחרונים לא הביאו את דברי המג"א בזה, כנראה כיון שהדבר שכתב נראה להם דחוק. אבל בכל אופן כך אומר המג"א, שאפשר לפרש כך גם לפי דעת הזוה"ק, אז ממילא לא קיבלו את החומרא הזאת. אני אומר זאת, בכדי ליישב אותם.

בספר אור צדיקים למהר"ם פאפירש [עמ' פ'] כתוב כך, צריך לאחזו הכוס על כף הימין שיהיה ראשי אצבעותיו זקופות למעלה, ולא ראשי האצבעות סביב הכוס כמו שהעולם נוהגין לעשות. רואים כי 'העולם' היו עושים כך, זה מה שהיה נפוץ לפני שידעו מדעת המקובלים. וסימן, 'זאתן את הכוס על כף פרעה' דייקא.

ממש, ולא על הכף. הוא לא מתייחס בכלל לעניין הכוס על כף פרעה. הדבר לא כתוב בזוה"ק. אבל כיון שכתוב 'על גבי האצבעות', לכן הם הניחו את הכוס על גבי חמשת האצבעות כשהן פשוטות.

שאלה מהקהל: ומה יהיה עם האגודל?

תשובת מרן שליט"א: נכון. זהו דבר תמוה. מה תעשה עם האגודל? הרי הוא לא מתחבר?

לא נראה שהוא התכוין לכך. אמנם ישנם כאלה שהבינו שהוא התכוין לכך, אבל השאלה היא עליהם, לא על הבאר היטב. הוא התכוין למשהו אחר, בעז"ה נראה בהמשך כי כוונתו היא, שהכוס יהיה מונח כך [מרן שליט"א מראה זאת: החלק העליון של כל חמשת האצבעות כשהן זקופות מקיף את הכוס]. זהו 'על גביהם'. וישנם כאלה החושבים כך [מרן שליט"א מראה זאת: הכוס מונחת על חמשת קצות האצבעות].

בכל אופן, מה שהרבה אנשים מחזיקים את הכוס בצורה הפשוטה, זה כי כך הוא מעיקר הדין, מדינא דגמרא, וכן ברמב"ם ובש"ע לא כתוב איך לאחזו, זהו עניין של חומרא. כפי שכותב האליהו זוטא [סי' קפ"ג סק"ד], בשל"ה החמיר, להניח הכוס על כף הימין והאצבעות זקופות. זאת רק חומרא, זאת אינה 'הלכה'. לכן ישנם הרבה אנשים, שאינם עושים כך. ומי שעושה, הוא מחמיר, כיון שיש בכך עניין.

אף אחד לא יכול לבוא ולהגיד, שצריך לאחזו את הכוס דוקא כך, בצורה הפשוטה, כיון שמי אמר? אם תעשה כך [כפי שכתב השל"ה], אזי ישנן סיבות לכך. אבל אם אתה אחזו בצורה הרגילה, בסדר, יצאת ידי חובה, זה נקרא שאתה מחזיק את הכוס, אין בעייתך. אבל אם אתה שואל, מה להדר, אז עדיף להשים את הכוס כך. כוונתי לומר, שלא יבוא מישהו ויגיד, מנהג אבותי להחזיק את הכוס בדוקא כך, בצורה הפשוטה. כי הם לא אומרים שבדוקא צריך כך, אלא שאפשר גם כך. אבל החומרא היא, להחזיק כך [כפי שכתב השל"ה], ומהיות טוב אל תיקרא רע.

בספר סולת בלולה, מה שהביא השתילי זיתים [עיינ בשיעור הקודם], הוא הביא מאמר הזוהר הק' בפרשת תרומה [דף קנ"ז ע"ב], כוס של ברכה אצטריך למיהב ליה בימינא ובשמאלא, ולקבלא ליה בין תרווייהו, בגין דיתיייהב בין ימינא ושמאלא. דהיינו, הנותן נותן את הכוס בשתי ידיו, והמקבלו מקבלו בין שתי ידיו, ולא רמז מכן יעבירו ליד ימין. כך גם מביא מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים, ב'סדר ליל שבת' [דף ק"א ע"א], על פי הזוה"ק והאר"י ז"ל. זאת גם הנהגה טובה. שוב הפעם, זאת אינה חובה. ולבתר ישתביק ליה בימינא, דהא מתמן אתברכא.

לאחר שקיבל בשתי ידיו, שיחזיק ביד ימין, ובכתבי האר"י, להניח את הכוס על כף פרעה, ולא כאותן הנוהגין שהאצבעות מקיפות הכוס.

אם כן, כבר יש לנו כאן כמה דעות. או על הכף, או על האצבעות, כפי שהבאנו בשם הנגיד ומצוה, או כפי שאמרנו [בשיעור הקודם], כי ישנם כאלה שעשו פשרה, וישמו את הכוס באמצע וגם על האצבעות וגם על הכוס, כי לא יכלו להכריע מי צודק, לכן הניחו אותו באמצע, חלק על הכף וקצת על האצבעות. כמה אדמור"ים עשו את הפשרה הזאת, אינני יודע האם הם עשו זאת בתורת 'פשרה', או מתוך מבוכה כי לא ידעו כיצד לעשות.

הדבר כתוב בספר שבח פסח [פרק י"ג אות י"ד דף תל"ד], שזהו מנהג של אדמור"י באבוב, מניחים הכוס על כף יד ימין ועל פרק ראשון מן האצבעות, ומעטרים הכוס עם ארבע האצבעות זקופות למעלה מסביב לכוס, והאגודל שוכב לרוחב הכוס.

ובהערה כ"ז הוא כותב כך, כתוב בשל"ה הק' [שער האותיות אות ק' קדושת האכילה אות צ"ז], "קיבלתי להניח הכוס על כף הימין והאצבעות זקופות, וסימן, ואתן את הכוס על כף פרעה [בראשית מ', י"א], מובא במגן אברהם [סי' קפ"ג סק"ז]. אמנם בבאר היטב [שם סק"ה] כתב שבספר נגיד ומצוה מביא בשם האריז"ל דבעינן שיהיה הכוס עומד על גבי האצבעות ממש.

ויתכן שמנהג רבותינו הק' הוא כעין פשרה בין ב' הדיעות. זה לא דבר ברור, אבל כך יוצא.

גם בספר נטעי גבריאל [ח"ב פרק כ"ט הלכות יום טוב דף ר"ן] הביא בשם ספר אוצר מנהגים, שאצל אחד מאדמור"ים, היתה הכוס מונחת ברובה על כף היד – לא עשה חצי חצי, אלא רוב הכוס על כף היד – ומיעוטה על האצבעות. ולכאורה היא כעין פשרה בין שתי הדעות שבשלחן ערוך הרב.

נתעוררנו לכל הנושא הזה, בעיקבות התמונות שפירסמו בחוברות "שערי יצחק", כי בתמונה שם עשיתי כך. וכאשר שאלו אותי, למה אני עושה כך? עניתי להם, כי זאת בדרך פשרה. הרי בשלחן ערוך המקוצר [סימן ל"ג בעיני יצחק הערה י"א] כתבתי, כי אין בידי להכריע. לכן אני עושה כך, כעין פשרה. א"כ בעצם זאת צורה נוספת, לא בדיוק כפי שהם עושים, אלא שהאצבעות קצת זקופות. הם השאירו את האצבעות פשוטות, אבל אני קצת עושה עם אצבעות זקופות. זה מה שהיה בעבר, כך עשיתי, אבל עכשיו בעז"ה אנחנו נכריע בצורה אחרת, לאחר שישבנו ראינו ובדקנו את כל השיטות.

שאלה מהקהל: אבל מה עם ההקפה? מדוע הם לא מתייחסים לכך? מה עם הרמז של השושנה?

תשובת מרן שליט"א: מה לעשות? הם ראו שכתוב בבאר היטב 'על גבי האצבעות', והבינו שזה ע"ג האצבעות.

שאלה חוזרת מהקהל: אבל המקור הוא בזוה"ק, והוא דימה זאת לשושנה, כפי שהרב אמר שישנם חמשה עלים המקיפים?

תשובת מרן שליט"א: נכון. תביא את השושנים, ותראה שישנם כמה מצבים. ישנו מצב, שהעלים עולים למעלה, וישנו מצב שזה נפתח והם למטה. ישנו גם מצב באמצע. הם לקחו את המצב של הסוף, שהוא נפתח לגמרי.

שערי יצחק – השיעור השבועי

צריכים לדעת, כי כל המקובלים הראשונים, השל"ה וכו', לא ראו את הספרים הללו. כי כידוע בזמנם כתבי האר"י היו נעלמים, לא הדפיסו אותם. לקח זמן עד שזה נדפס. ממילא, השל"ה וכו', אלה שכתבו זאת בשם האר"י, היה להם כתבים שאינם מדוייקים. היום, כבר מזה מאות שנים, יש לנו את שער הכוונות – בכלל שמונה שערים של מהרח"ו, ואחד מהם הוא שער המצוות, אלו הספרים הכי מוסמכים. בכל אופן, שם כתוב בצורה אחרת.

ואח"כ תיטול הכוס בימינך, ותעמידנו על הי' אצבעותיך הימניים, ממש על גביהם, ותתן עיניך בכוס בכל בהמ"ז עכ"ל. הוא אומר, 'ממש על גביהם', מכך הבינו רבים, שהכוונה היא כך [מרן שליט"א מניח את הכוס על ראשי האצבעות], ממש על גב האצבעות. על הצפריניים. עוד מעט נראה זאת יותר במפורש. כך יוצא לפי המלים של שער המצוות, 'על גביהם'. זאת השושנה [מרן שליט"א מצמיד את ראשי האצבעות למעלה], חמש עלים, והכוס תהיה על גביהם.

ממשיך הכה"ח וכותב, ומיהו בש"ש – בשמן ששון – ח"ד על שער המצוות הנז', גריס על גְבֵהָן. א"כ כבר בהעתקות של שער המצוות, ישנן שתי נוסחאות. יש שגרסו שם 'על גְבֵהָן', והבינו כפי שביארנו. ויש שגרסו 'על גְבֵהָן', דהיינו על הגובה שלהן. כלומר, תעשה את האצבעות גבוהות, ועל גובה האצבעות תאחז את הכוס. אולי היה אפשר להבין שהכוונה היא אחרת [מרן שליט"א אחז את הכוס בגובה האצבעות ממש], אבל יותר מסתבר שהכוונה היא שזה ממש בגובה. לא על הצפריניים, אלא בגובה האצבעות.

ופי שיטול הכוס באצבעותיו הזקופות למעלה. וְלֹא פֹקֵי שְׁלֵא יִתֵּן הַכּוֹס בְּכַף הַיָּד, ראשית הכוס לא על כף היד, וגם שלא יהיה ע"ג האצבעות כשהן פשוטות יעו"ש.

בכל אופן, בתמונה שפורסמה בשיעור מוצש"ק שלח לך, רואים שעשיתי כך, וזהו אכן מה שבדרך כלל עשיתי בעבר, מחוסר אפשרות של הכרעה אז בדברים שבלא"ה אין לנו השגה בהם. כיון שישנן חילוקי דעות, עשינו כך. בהמשך נראה, כי ישנם כאלה הטוענים, שאין אפשרות בנ"ד לעשות פשרות, אלא או כך או כך. אדרבה, אם זה באמצע, אֲתִי לא כמר ולא כמר. בכל אופן, אני מסביר זאת, כי כך היה בעבר.

אבל בשיעור מוצש"ק קרח, ישנן שם תמונות, שאני מניח את הכוס עם האצבעות פשוטות. אבל לולא שיש את התמונות לא הייתי מאמין, כי זה לא אֲדַעְתָּאִי. באצבעות פשוטות, זה אינני רגיל. אם לא היתה התמונה, לא הייתי מאמין שעשיתי כך, כי אני לא רגיל לעשות כך. אינני יודע איך, אולי מחוסר תשומת לב, אינני יודע מה אירע.

בספר לקראת שבת [חלק א' פרק י"ז] הביא בשם ספר דבר בעתו [עמ' פ"ח] בזה"ל, לא יאחו הכוס כמו הבורים בעם שמניחים ארבע אצבעות למטה ממנו, וְהֶאֱגָדְלָהּ בִּשְׁפָתוֹ. [מרן שליט"א מדגים זאת]. הם תופסים מתחת בארבע אצבעות, והאגודל אחוז בשפת הכוס. הוא קורא להם 'בוערים בעם'. אלא כמש"כ בזה"ל, כגוונא דשושנה דיתבא על חמש עלין. שהה' עליו, למטה מהשושנה, ויושב על החמש אצבעות. זהו כפי שהסברנו לעיל. א"כ לפי מה שהם עושים, [שמניחים ע"ג אצבעות פשוטות], הדבר לא מסתדר, כי מה תעשה עם האגודל? הרי בכל מקרה הוא לא יהיה מתחת הכוס? לכן הוא קורא להם 'בוערים'.

בכף החיים [סי' קפ"ג ס"ק כ"ז] כתב כך, מקבלו בשתי ידיו וכו', וז"ל שער המצוות פ' עקב, תחילה תאמר המזמור והפסוקים הנז' עד סוף הפסוק ואנחנו נברך יה וגו'. זהו מזמור אלהים יחננו וגו', ועוד כל מיני פסוקים שהם אומרים.

וכ"כ בשער הכוונות דף ע"א ע"ג בהדיא, דצריך לאחוז הכוס באצבעותיו, ונתן טעם בסוד יעו"ש. כך כותב הבה"ח, ומובן שהוא מכריע לעשות כך.

לבעל 'פלא יועץ' ישנו ספר בשם חסד לאלפים, על סדר שלחן ערוך, ובדרך כלל הוא נמשך אחרי כתבי האר"י המדוייקים, שמונת השערים. אבל בנ"ד מעניין שהוא אומר שלא לעשות כך, דהיינו לאחוז את הכוס בראשי האצבעות הזקופות, אלא לעשות כמו השל"ה, דהיינו על הכף והאצבעות זקופות מסביב. כיון שאם תעשה כך, אזי עלול שהכוס תיפול. יכול להיות שהוא הבין שעושים כך [מניחים את הכוס על ראשי האצבעות], ואז בודאי ישנו חשש כזה, אבל אם עושים כך [ואוחזים את הכוס בראשי האצבעות הזקופות], הוא לא היה כותב כך. הוא הבין, שלפי האר"י זה צריך להיות כך ולהניח את הכוס על ראשי האצבעות, לכן הוא אומר שזה עלול ליפול, אי נמי להישפך. כי הרי ממלאים את הכוס יין על כל גדותיו.

בספר חסד לאלפים שם כתוב לנהוג כהשל"ה, ולא להניח הכוס על האצבעות, שמא לא יתכוין יפה בקידוש, מחשש שמא תיפול הכוס. במקום לחשוב מה הוא אומר בקידוש, או מה הוא אומר בברכת המזון, וכן בשאר הדברים הנאמרים על הכוס, הוא כל הזמן ישים לב על הכוס שלא תיפול, או שלא תישפך. כיון שהדבר מפריע לו לכוונה, לכן הוא אומר, כי עדיף שתעשה כמו השל"ה.

שם בספר 'לקראת שבת' [הערה 44] הוא כותב שזהו חידוש, וז"ל, ויש להעיר דדברי חסד לאברהם כאן חידוש הם, דאין דרכו לעזוב הנהגות האריז"ל ולנהוג כהשל"ה. ועוד רואים מדבריו, שגרס בדעת האר"י כגירסת "על גביהן", לכן הגיע למסקנא זו. דאי ס"ל כהרב שמן ששון, מאי חשש אית ליה, הרי הכוס אחוזה ע"י האצבעות, ולא מונחת רק על האצבעות. הרי אם עושים כך [ואוחזים את הכוס בראשי האצבעות הזקופות], אין בעיא שיפול או שיישפך.

לענ"ד האמת היא, שזה לא כ"כ פשוט, כי קצת קשה לאחוז את הכוס כך, אולי רק לזמן קצר, אבל למשך זמן רב זה קצת מעייף ומטריח. אינני יודע האם לכל האנשים ישנה אפשרות להחזיק כך את הכוס בצורה הזאת.

שאלה מהקהל: שמעתי מאנשים שעושים כך, ולא נופל להם, הם כבר התרגלו לאחוז כך.

תשובת מרן שליט"א: טוב.

כל אחד יראה בעצמו, האם הוא יכול לאחוז כך, ומה האפשרות שלו. אבל לפי דברי השמן ששון, האר"י לא התכוין לכך בכלל, הוא לא אומר שזה בגלל שקשה.

בספר ארחות ציון [חלק ג', הנהגות היום, דף צ"ט] הביא כך, ישתדל מאד שהכוס תהא מונחת על גבי חמש אצבעות יד ימינו ממש, ויש בזה סוד נעלם. וְאָר אבִי ז"ל הִיָּה מְדַקְדֵּק בְּזֶה מְאֹד.

הוא גסדכן מדייק שם [בהערה ע"א] את לשון האר"י, שכתב 'ממש' על גבהם.

ובהמשך הוא כותב כך, ואנו אין לנו אלא דברי האר"י והרמ"ק והרב כתם פז, שצריך שהכוס יהיה ממש מונח כולו על האצבעות, ולא ביניהם. ובפרט שכך מורה לשון הזוהר דלעיל, דיתבא על חמש עלין. ודקדק מר אבי ז"ל, שכתב 'על' ולא אמר 'לגו' או 'בין'.

וכן כתב במשנת חסידים [מסכת מוצ"ש פ"ט, ג']. וכן כתב המקובל האלהי רבי ששון מרדכי ז"ל [ח"א דף פ"ז ע"ב]. ועיין באליה רבה [קפ"ג, ז'] שכתב "שיהיה הכוס על חמשה אצבעותיו שלו על גבהם ממש" ע"כ.

ובחסד לאלפים [שם ג'] כתב, אפשר שיש אדם שהוא פוחד שמא יפול ולא יוכל לכוין בברכת המזון, יתננו על כף ידו. 'אפשר', יכול להיות שישנם אנשים כאלה הפוחדים מכך.

בספר נר ציון [פרק ח' ליל יו"ט דסוכות עמ' תקע"ב הערה 187] הביא את השל"ה וכו', ואת הסוד יזאתן את הכוס על כף פרעה וכו', וזה לשון

האם ניתן לאחוז את הצלחת כשעליה הכוס.

מצד שני, לאחר מכן מביא בס' נר ציון ושם בגוף הספר, אות מ"א] בזה"ל, באופן הנחת הכוס ע"ג האצבעות, י"א שזקוף חמש אצבעותיו, ויניח הכוס למעלה על גבי חודי האצבעות ממש, באופן שכל עובי האצבעות תחת שולי הכוס. דהיינו, ממש על הצפרניים. הוא קורא לכך, 'על חודי חמשת האצבעות', אבל לכאורה זה לא מדוייק להגיד 'חוד', כיון שהאצבעות לא חדות, אלא הכוונה לקצוות.

ולגבי מי שפוחד שהכוס יפול, הוא כותב כך, ואם אינו יכול לאחוז הכוס באופן זה, יניחנו על גבי צלוחית ויחזיק הצלוחית ע"ג ה' אצבעותיו. שמעתם? כעת זהו דבר חדש. לדבריו, אין לך בעיני, תעשה כך [מרן שליט"א מראה זאת: הכוס ע"ג צלוחית וחמשת האצבעות מחזיקות את הצלוחית שעליה הכוס].

הוא מביא [בהערה 88] כך, ועל כן נהגו רבותינו שאם א"א להחזיק הכוס כן באופן שאצבעותיו זקופות תחתיה, מניחין הכוס ע"ג צלוחית קטנה, כנראה אולי בגלל שהכוס קטנה מדאי, וחושש שיפול וכו', או שהכוס צרה, וזקופין האצבעות תחת הצלוחית. וכן נהג אדמו"ר היש"א ברכה [רבי ישראל אבוחצירא זיע"א], וכן בנו חסידא קדישא רבי מאיר אבוחצירא זיע"א, להעמיד הכוס ע"ג צלחת, ולזקוף האצבעות תחתיה. וכן נהג מו"ר רבי מרדכי בן שמעון זצ"ל.

לא זכיתי להבין את השיטה הזאת. כי אם כן, הם בכלל לא מחזיקים את הכוס, אלא את התחתית של הכוס, שהיא רחבה ואז יש לו מקום להחזיקה. אולי הם חושבים, שכיון שזאת התחתית של הכוס, אזי היא טפילה אליו. אבל אינני יודע כיצד להסביר זאת היטב. הרי הצלוחית מפסיקה וחוצצת.

אלא אם כן הם יגידו, שישנו כאן ריבוי, בפסוק ואתן 'את' הכוס, המלה 'את' באה לרבות את הצלוחית שתחת הכוס. אבל זאת דרשה שלא מצאנו.

מהרח"ו זיע"א בשער הכוונות [דף פ"ב ע"ד], ותכוין כי ה' אצבעות יד ימינך, אשר עליהם יושב הכוס הזה וכו'.

וכן בספר מחברת הקודש [שער השבת, ד"ה אחר נטילת מים אחרונים], ואח"כ היה מיישב הכוס על ה' אצבעות יד ימין, על גביהם ממש. וְסִמְנָךְ ואתן את הכוס על כף פרעה, ר"ל שהכף היא גלויה בפישוט חמש אצבעות עכ"ל. וכן הוא בנגיד ומצוה, הובא בשערי רחמים שם.

כאן כתוב חידוש נחמד, זה בזכות חתני ידידנו הרב יאיר תאם יצ"ו שעוררני על כך, וחושבני שהוא כיוון אל האמת. ישנה כאן תשובה לשאלה ששאלנו, מה מביאים ראיה מזאתן את הכוס על כף פרעה? מה הקשר?

לפי לשון מחברת הקודש מתברר, אבל זהו הספר היחיד הכותב כך, את מחברת הקודש חיבר מהר"ח ויטאל, וראיתי זאת בדפוס הישן [בדף ל"ז ע"א], מובאות שם המלים הללו בדיוק. הוא מביא כמו שאומר השל"ה. הרי מצד אחד הוא אומר, לעשות את האצבעות כך ולאחוז את הכוס בראשי האצבעות הזקופות, ומצד שני הוא אומר כדברי השל"ה זנתן את הכוס על כף פרעה. לכן הוא אומר, לא. לא הבנת נכון. אין הכוונה שהכוס על הכף, אלא 'כף פרעה' היינו מלשון [שמות ל"ב, כ"ה] כִּי פָרַע הוּא, כִּי פָרַעַה אֶהְרֶן. וכן מלשון [במדבר ה', י"ח], וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה. דהיינו שהכף תישאר גלויה. 'הכוס, על כף, אבל 'פרעה', כלומר הכף פרועה. הכף תישאר גלויה. אבל תיישב את הכוס על חמש אצבעות של יד ימין. על גביהם ממש. זה או כך [להניח את הכוס על ראשי האצבעות], או כך [לאחוז את הכוס בראשי האצבעות הזקופות]. לא משנה. זהו נושא נוסף.

אמנם זה לא מיישב את דעת השל"ה, שהוא הבין בהיפך שהכוס תשב על כף היד. אם כן איננה גלויה. לדידיה נצטרך לתירוצינו הנוספים, כדלעיל וכדלקמן.

בספר מאיר עוז שנביא לקמן, גם כן כבר דן בזה מצד חציצה בין היד לכוס.

[לגבי קושיית מעכ"ת על הנוהגים לאחוז את הכוס באמצעות צלוחית, יש להוסיף כי אף דקיימא לן נטילה על ידי דבר שמה נטילה, בכלי לא שמה נטילה אפילו הוא שלכסף, כמבואר בהלכות לולב. הערת ידידנו הרה"ג אח"כ שליט"א].

שאלה מהקהל: מאי שנא ממה שכתב המשנ"ב בהלכות שבת סי' רמ"ח ס"ק י"ד לגבי המפליג בספינה בשבת, שאם הוא יושב בספינה במקום גבוה שהוא למעלה מעשרה טפחים מקרקעית המים, ג"כ אסור משום תחומין, כי הוא נחשב כעומד למטה. אז גם כאן שתופס בצלוחית, נחשב שהוא מחזיק את הכוס בעצמו?

תשובת מרן שליט"א: אי אפשר להשוות את הנושאים, וגם שם המשנ"ב מביא בעצמו אח"כ שיש מתירים, וכן בכף החיים ס"ק כ"ב.

לאחר מכן [בהערה 89] הוא מביא כך, דעת הרב שמן ששון, לדחות פירוש הנ"ל, שאין כוונת הדברים שיהיה הכוס מונח ע"ג הציפרנים וע"ג חודי האצבעות ממש, כאשר כל עובי האצבעות תחת הכוס ממש. אלא שהאצבעות סובבות את הכוס, והכוס גלוי בחלקו העליון מעליהן. ונראה שפירש שמ"ש שהכף פנויה, היינו כי אין הכוס מונח עליה ממש, רק מוחזק באויר ע"י האצבעות.

ולכאורה עיקר לשון הזוה"ק משמע כדבריו, הוא מודה שעיקר לשון הזוה"ק משמע כדברי השמן ששון, שהרי דימוהו לשושנה הנתונה על ה' עלין, ושם העלין מקיפין מעט מן השושנה, ואינם נתונים באופן שכולם תחתיה ממש.

האמת לענ"ד היא, כי ישנו מצב אח"כ שזה ממש מתחת. חושבני כי אפשר ליישב אותם, כי זה לא תמיד כך. כפי שראינו מקודם, ישנם זמנים במשך גדילת השושנה, שרק קצת הקיפו העלים את השושנה. לא נתונים באופן שכולם

תחתיה ממש, אלא הכוס על גבי האצבעות. לפי מה שאנחנו רואים בשושנים כאן, ישנם גם מצבים שזה ממש מתחת. אולי לכן הם סוברים להניח ע"ג הציפרנים, כי מבחינת המציאות, מצד הדמיון לשושנה, הם יכולים להסתדר ולהסביר את שיטתם.

בספר צלותא דאברהם [חלק ב' דף תצ"ד] כתב כך, מה שאוחזו בימינו בהקפת אצבעותיו, עיין מג"א שהביא מהשל"ה הקדוש וכו'. מיהו בסידור קול יעקב להמקובל בעל שערי גן עדן זצ"ל כתב הלשון – ויתן הכוס על כף ימינו ויסבב אותו בכל ה' אצבעותיו, סוד ה' עלין שסביב השושנה שנקראים חמש ישועות עי"ש וכו'. וא"כ צריך דוקא שהחמש אצבעות יהיו סובבין להכוס כולו, כמו החמש עלין שסובבין לשושנה, וזה אי אפשר אם יעמוד על הכף ממש.

הוא אומר, כיצד לעשות שזה יהיה כמו חמש עלים הסובבים את השושנה, אם אתה מעמיד על הכף ממש. הרי ישנו חלק שנשאר גלוי, כיון שזה רחוק. כאשר אתה עושה כך ומעמיד על הכף ממש, אתה לא יכול להקיף.

לכן הוא אומר, על כרחך דהאיי על כף ימינו, לא דוקא עליו ממש קאמר, אבל הכף עם האצבעות יסבבו יחד את הכוס, וכמו שנהג רבינו זקני זצ"ל.

נראה שהוא רוצה שיעשו כך, שכל הכף תסובב את הכוס [מרן שליט"א מדגים זאת]. אולי צריכים לפזר את האצבעות, והאגודל קצת שוכב והזרת מכופף, וכך שגם הם מקיפים את הכוס, והחלק של מושב היד מקיף מהצד השני. והאצבעות עם הכף. ביחד זה מסובב את כל הכוס. זאת שיטה חדשה.

שאלה מהקהל: הכף בעצמה נחשבת מההיקף?

תשובת מרן שליט"א: לדעתו כן. הוא מודה שזה לא לפי המנהג. אבל כך הוא אומר, 'הכף עם האצבעות יסובבו יחד את הכוס'. הוא אומר

שערי יצחק – השיעור השבועי

אומרים לעשות על גובה האצבעות, וממילא הם שינו לעשות כך, לא על כף היד ולא אחיזה הפשוטה, אלא כך [אוחזים את הכוס בראשי האצבעות הזקופות].

[ועיין שו"ת בית העזרי חלק ד' סימן נ"ג דף ק"ל אות ד'. ושמעתי או ראיתי כתוב, כי הם הושפעו ממנהגי עיר עדן, לפי שרבים מהם היו נוסעים שמה לעסקיהם. איתמר].

עוד כתב לי הראח"כ, לגבי כיצד לומדים מפרעה, אולי אין זה אלא גילוי מילתא כיצד אוחזים המלכים את הכוס, וממילא הרי זו אחיזה מכובדת. אולי 'כף פרעה' מראה, שזה כבוד לאחוז כך. או שמא הזכירו פסוק זה רק כסימן בעלמא.

זהו כפי מה שדיברנו, כי לשון השל"ה שזה רק סימן, 'סִימָנָךְ'. אבל בכל זאת היה קשה לי, למרות שזה רק סימן. אמנם כידוע 'סימנא מילתא היא', כך כתוב בגמ' מסכת הוריות [דף י"ב ע"א] ומסכת כריתות [דף ו' ע"א]. כמובן זה לא דומה, אני אומר זאת בלשון מליצה. כי 'סימנא מילתא היא' היינו שעושים סימן, כמו בליל ראש השנה, רוביא תלתן וכו', כל הדברים הללו, כי יש בסימן השפעה. אבל אני אומר, כי אפילו בתורת סימן, להשוות זאת לפרעה, חייב להיות שיהיה לכך הסבר.

א"כ כפי שאמרנו, או שמפרשים את המלה 'פרעה', דרך רמז מלשון גילוי. או בגלל שבכוס של פרעה ישנם רמזים לגאולת עם ישראל, וממילא זה מתאים לכוס של ברכה. או נאמר כעת עוד פירוש חדש, שלמדו זאת מריבוי, ואתן 'את' הכוס, לרבות כוס של ברכה. זאת המצאה שלי, לא ראיתי את הדרשה הזאת בשום מקום, אבל אולי ישנו כאן ריבוי כזה, 'את' הכוס לרבות כוס של ברכה, וממילא יוצא שבתורה בעצמה ישנו רמז לעניין הזה.

בספר מאיר עוז [חלק שמיני סי' קפ"ג], הביא גם ציורים בעניין זה, הדבר יותר ממחיש את הדוגמאות, כדאי לראות שם. הוא מביא את

זאת בתורת 'על כרחך', כי אין לו ברירה. הוא מבין שזהו פירוש דחוק, אבל מאידך הוא לא יכול אחרת להסביר את המציאות, איך זה מקיף ממש את הכל.

[לא הבנתי מדוע אי אפשר שיהיה הכוס על הכף ממש, וגם יהיו האצבעות מקיפות אותו, הלא אפשר כך בקלות, ויש נוהגים כך אצלנו. ואת דברי מעכ"ת אי אפשר להבין בשמיעה אלא בראייה. איתמר].

בספר זכירת מנחם [דף רנ"ג] על ספר זכירה, הביא את השל"ה וכו', וכתב כך, ואנו רואים גדולי הדור שלא נוהגים כן דווקא. והכלל הוא שאין פְּדָךְ מנהג פשוט. אלא זה אחוז בכה, וזה אחוז בכה. ואלו ואלו דברי אלהים חיים. מה שתעשה, זה יהיה טוב.

ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן יצ"ו כתב לי בעניין זה כך, אחיזה הכוס, בעי"ת צנעא רבים מניחים הכוס על כף היד, והאצבעות זקופות סביבו. דהיינו, כמו השל"ה.

ורבים אחרים, כמו בתמונה במצפונות דף רמ"ה. יש שם תמונה של הרב שלום כסאר, שהוא מחזיק את הכוס כך, שהאצבעות פשוטות והאגודל תומך מצד ימין. זאת שיטה שנייה.

והשיטה השלישית, ורבים אוחזים מן הצד. כך היה למעשה בעיר צנעא וסביבותיה, היו כל שלושת המנהגים האלה.

אבל באיזור רדאע, יש להם מנהג אחר, והם עושים כך [אוחזים את הכוס בראשי האצבעות הזקופות]. צריכים לדעת, כי באיזור רדאע נשתנו המנהגים, ולפי מה שאני מבין זה רק בתקופה האחרונה. אני רואה, כי באופן כללי, כל המנהגים שלהם הם מנהגים מחודשים, לפי הספרים שהגיעו אליהם. בצנעא וסביבותיה, בדרך כלל שמרו על המנהגים הישנים יותר. אבל אצלם, באו ספרים והם שינו הרבה מנהגים. הם ראו שהמקובלים האחרונים

הצורה כמו השל"ה, רק חושבני שישנם כמה דברים לא מדוייקים בצורות, כי הוא מצייר את דעת השל"ה כך [הכוס מסביב לאצבעות הזקופות], ואני חושב כי כך אמנם הרבה אנשים עושים, אבל נראה לי שיותר טוב – בכדי שיהיה כמו השושנה, לפזר את האצבעות, כי אחרת יוצא שזה לא כמו שושנה. לכן, לפזר את זה בכמה מקומות. בעת אני רואה שזה קצת קשה, כאשר שמים את הכוס על הכף. אולי צריכים לכופף, את האגודל לפה, ואת הזרת לפה, ולהרחיק בין הידיים כמה שיותר.

אותו הדבר, גם לפי האומרים לעשות כך ולאחזו את הכוס בראשי האצבעות הזקופות, לא לעשות באצבעות דבוקות, אלא לפזר ולהרחיק אותן. מסתבר כי כך ישנו יותר דמיון לשושנה, וזה יותר מתאים.

בדף 323 הוא מצייר את ההחזקה כך [הכוס בראשי האצבעות הזקופות], אך ישנו דבר לא מדוייק בציוור שלו, כי שם הזרת אינה נוגעת בכוס, כנראה בגלל שהיא קטנה לכן היא לא נוגעת. אבל חושבני שזה לא טוב, צריך שכולן יגעו בכוס, גם האצבע הקטנה.

כיצד אוחזים גביע עם רגל.

בדף 324 הוא מביא ומצייר דבר חדש.

ישנם כאלה האומרים שכאשר לוקחים גביע עם רגל, ועושים כך [מרן שליט"א מדגים זאת: תחתית הכוס על כף היד ממש, ואצבעות היד זקופות ומקיפות את הרגל, יוצאים ידי כל הדעות. יש לך את הכוס על הכף, וגם את צורת השושנה.

כנראה שהמהדרים לעשות בגביע כזה, זה לא רק בגלל שזהו כוס יותר מכובד ויפה, גבוה יותר, אלה גם בגלל שהם חושבים שבכך הם יוצאים ידי חובת שתי השיטות. מצד אחד, החלק התחתון מונח על הכף, והחלק העליון מסובב באצבעות.

אבל, הדבר אינו פשוט. אולי אם הרגל היתה קצרה יותר, היה יותר טוב. או מי שיש לו

אצבעות ארוכות. אם יקטינו את הרגל, זה יהיה טוב. כי כך, זה לא נקרא שתופסים את הכוס. האצבעות לא תופסות את הכוס, הכי הרבה הן נוגעות בכוס. כך בדרך כלל. את הכף הוא תופס, אבל למעלה האצבעות רק נוגעות בכוס.

הוא מביא בשם ספר אוצר ההלכות [סי' קפ"ג], כי יש מי שכתב, שאם לוקח גביע עם רגל, באופן שהרגל תהיה מונחת על כף היד וראשי האצבעות יחזיקו את הכוס עצמו, שוב יוצא ידי ב' השיטות.

והוא כבר מעיר על כך, כמו שאמרנו וז"ל, אלא שיש לכאורה לדחות הדברים, שאפשר שלא יוצא ידי שום שיטה, או שיוצא רק ידי השיטה של מה שתופס במציאות את הכוס. שאם זה מונח על כף ידו שוב היא המחזיקה, ואין ראשי האצבעות מועילות במה שנוגעות בכוס. עכ"ל.

כשם שלמנהגינו אין לקבוע את המזוזה באלכסון כיון שזה לא כמר ולא כמר, כך גם בעניין צורת החזקת הכוס.

הרי מצינו דבר כזה בכמה מקומות, כגון לגבי הלכות מזוזה. כידוע ישנה מחלוקת בין רבינו תם לבין הרמב"ם, איך לקבוע את המזוזה? האם לקבוע את המזוזה עומדת זקופה, או מושכבת. רבינו תם אומר, שצריך לקבוע את המזוזה מושכבת, והרמב"ם והש"ע – וכך מנהגינו – קובעים את המזוזה זקופה.

הרמ"א כותב, כי כיון שישנן חילוקי דעות, אזי לקבוע את המזוזה באלכסון. כך נוהגים האשכנזים בדרך כלל, באלכסון. אבל מדברי מהרי"ץ זיע"א [בעץ חיים] נראה, וכך כתבו גם בשם בחזון איש, כי אם קובעים באלכסון, לא יוצאים כדעת הרמב"ם ולא כדעת רבינו תם. דהיינו, באלכסון זה לא טוב, כי זה לא זקוף ולא שוכב, זה לא כפי אף שיטה. לכן תלמידי החזו"א קובעים את המזוזה כמונו, כשהיא זקופה, אבל הם מטים אותה קצת, כדי לא לשנות ממנהג מקומם מן הקצה אל הקצה כדלקמן, או אולי בכדי לכבד את רבינו תם,

המשך בעניין צורת אחיזת גביע עם רגל.

כמרכן לגבי גביע הרגל, אם הם עושים כך ואצבעות היד זקופות ומקיפות את הרגל, ותחתית הכוס על הכף ממש, זה לא נקרא שהם מחזיקים את הכוס. חמשת העלים, צריכים לשמור על השושנה. הם שומרים טובים.

גם כשאמרתי מקודם שצריך להקיף את הכוס כמו השושנה, הכוונה היא כי כיון שחמשה חסדים צריכים לשמור על השכינה מן החיצונים, לכן אי אפשר להשאיר מקום פנוי. לכן חידשנו בס"ד שצריך לפזר את האצבעות מסביב [מין שליט"א מדגים זאת]. לא שישאר הרבה חלק ריק, אלא מה שיותר מסביב, כמו השושנה.

שאלה מהקהל: ישנם כאלה המכניסים את הרגל בין האצבעות.

תשובת מרן שליט"א: יפה. עוד מעט נגיע לנושא הזה.

בספר מאיר עוז [שם] הביא בהמשך בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל בזה"ל, בכוס עם רגל, יחזיק את רגל הכוס בכף ידו, והאצבעות יהיו סביב, והיו כמו שמחזיק את גוף הכוס. דהיינו, מושב רגל הכוס על הכף, והאצבעות מסביב לרגל בלבד. להתחזיק כך ובדרך שאמרנו מקודם, שאצבעות היד זקופות ומקיפות את הרגל, ותחתית הכוס על הכף ממש] כנראה לדעתו אי אפשר, לכן הוא אומר שתחזיק כך [רגל הכוס יושבת על הכף, והאצבעות זקופות מסביב לרגל בלבד].

לפקצ"ד הדבר אינו כ"כ מובן, כיון שהרגל זה לא הכוס. אמנם זה חלק מן הכוס, אבל זה לא הכוס. אם כבר, צריכים להתחזיק כך [רגל הכוס מוכנסת בין האצבעות, והאצבעות מקיפות באלכסון את גוף הכוס ממש]. אולי מי שירצה לעשות בשיטה הזאת, לצאת יד"ח המקובלים. אולי זהו דבר משונה ומוזר, אבל להתחזיק בדרך זו, כמו שהוא העלה בשם הגרי"ש"א, לענ"ד זה לא נחשב מחזיק את הכוס.

חוץ מזה, שתי אצבעות לא נוגעות בכלל בכוס. אי אפשר לחבר אותם שיגעו, כיון שהרגל

אבל שזה לא יהיה בגדר 'לא זקוף'. המזוזה זקופה, רק נוטה קצת באלכסון.

כך כתבתי בשלחן ערוך המקוצר והלכות מזוזה סימן קס"ז סעיף י"א, המזוזה צריכה להיות זקופה דוקא, דהיינו להעמידה ישר כשארכה לאורך מזוזת הפתח, לדעת רש"י ורבינו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך וסיעתם. וכן הוא מנהיגו. אך לדעת רבינו תם וסיעתו צריך להשכיבה דוקא, דהיינו שארכה יהא לרוחב מזוזת הפתח. לפי כך נהגו האשכנזים להניחה בשיפוע ובאלכסון, כדי לצאת ידי שניהם, וכתב הרמ"א שכן ראוי לנהוג. אבל מדברי מהרי"ץ וכמה פוסקים מתבאר, שאדרבה באופן זה לא יצאו ידי חובה לכולי עלמא. הלכך אין לזוז ממנהיגו לקבעה זקופה ביושר.

אי אפשר לצאת ידי חובת שתי השיטות. אם זאת היתה חומרא, לפי כל השיטות, אין הכי נמי. אבל איננו יכולים לעשות את שתי השיטות, אין דרך לצאת ידי שניהם. לכן העיקר הוא שתהיה זקופה.

והבאתי שם בעיני יצחק [הערה כ"ו] את דברי הקהילות יעקב [הסטיפלר] הכותב כך. מצאתי כן בספר ארחות רבינו בעל קהילות יעקב [ח"א דף שע"ח אות כ"ז, וכן בחלק ג' דף קע"ו אות ל"ז] שהחזו"א אמר שיש לקבעה משהו באלכסון, כי העיקר כפסק הגר"א שצריכה להיות זקופה מעומד. רק כדי לא לשנות ממנהג העולם שקובעים באלכסון, יקבענה משהו באלכסון. והעושים באלכסון, אינם יוצאים לא שיטת רבי" תם ולא שיטת רש"י, דפשרה זו אין לה מקור. דעת רש"י כדעת הרמב"ם. רש"י הרמב"ם והש"ע פסקו, שהמזוזה צריכה להיות זקופה. אבל משהו באלכסון, עדיין מעומד מיקרי יעו"ש. ומה שהצריך לקבעה משהו באלכסון, אינו אלא משום מנהג העולם אצלם, שהם בני אשכנז, משא"כ אנן בדידן.

לכאורה אותו הדבר, גם בנדון דידן. אם עושים באמצע, כפי שאמרנו מקודם, זה לא כמר ולא כמר.

קצרה מדאי, אין מקום לכל האצבעות לתפוס את הרגל. אבל אם תעשה כך, כאשר אמרנו שהרגל בתוך האצבעות, שתים ימינה ושתים שמאלה, זה נקרא שאתה מחזיק את הכוס, היכן שנמצא היין, ולא את הרגל סתם.

שאלה מהקהל: מה לגבי הדין להרים טפח מן השלחן, האם מודדים זאת מן התחתית או מהכוס שבתוכו היין?

תשובת מרן שליט"א: הרי מובא בטור כי הסיבה שצריך להגביה טפח, זה כדי שיראו אותו כל המסובים, א"כ המסובים לא צריכים לראות את החלק של רגל הכוס, העיקר הוא לראות את עיקר הכוס. לכן ישנם כאלה האומרים, שכאשר עושים כך [אוחזים את הכוס בראשי האצבעות הזקופות], כבר בלא"ה ישנו גובה טפח [באור שבין כף היד לבין תחתית הכוס]. אבל ישנה שיטה, שעל פי הסוד צריך להגביה שלשה טפחים, א"כ זה לא יעזור הרבה. אבל מה שצריך מעיקר הדין, דהיינו טפח, אז בעצם בצורה הזאת זה כבר מוגבה.

בספר מנהג ישראל תורה [מהדורת ירושלים, התש"ס, עמ' רצ"ב] מובא כך, בשל"ה כתוב בשם המקובלים, שיעמיד הכוס על כף ימינו, והאצבעות יהיו זקופים סביב הכוס, וכ"מ [וכן משמע] בזוהר בראשית וכו'. ובבאר היטב – הוא כותב כאן שהוא לא מצא את באר היטב, אבל זה בסימן קפ"ג, כפי שהבאנו מקודם – דרך ג', שיהא הכוס עומד על ה' אצבעות, על גביהם ממש. והנה יש מקפידים שלא ליקח כוס שיש בה רגל, ולפי הנראה הטעם לזה דהרי לדעת השל"ה צריך שיעמיד את הכוס על כף ידו, ובייש בו רגל אי אפשר להעמיד גוף הכוס על כף ידו. אתה יכול רק את התחתית, את החלק התחתון, אבל לא את עצם הכוס.

אבל בספר אור שבת כתב דאדרבה, טוב יותר ליקח כוס עם רגל, ויעמידנה ברגלה על כף היד, וגוף הכוס על חמש אצבעות, ובזה יוצא דעת השל"ה וגם דעת הנגיד ומצוה. הוא מבין, שבכך אתה יוצא ידי חובת כל הדעות. אבל

כפי שאמרנו מקודם, הדבר אינו פשוט, בפרט כיון שזה לא נקרא שאוחזים את הכוס עצמו, אלא זאת רק נגיעה. ק"ו לפ"ד מהרח"ו במחברת הקודש, צריך שהכף תהיה פרועה, דהיינו גלויה וריקה.

סיכום ט"ז צורות להחזקת הכוס, ומסקנת מרן שליט"א למעשה כיצד לאחוז.

בס"ד אמרנו שלשה תירוצים לגבי העניין של 'הכוס על כף פרעה', ואמרנו שצריך לפזר את האצבעות שיהיו כמו העלים של שושנה.

וכפי שאמרנו יש לנו כאן יחד **ארבע עשרה צורות**, בסוף יהיו חמש עשרה צורות, ואומר אותם כעת בקצרה. אני חושב שיש את כל האפשרויות שיכולות להיות במציאות. ולכן כמעט כל אופן שיעשה האדם, יש לו על מה לסמוך.

הצורה הראשונה, היא כפי הדרך הפשוטה, שאוחזים את הכוס עם האצבעות מסביב. כמו שתופסים כוס מים או תה וכדומה.

הצורה השנייה, שמניחים את הכוס על הכף, וחמש האצבעות מקיפות מסביב. כדעת השל"ה.

הצורה השלישית, שמניחים את הכוס על האצבעות, כפי שהבינו מדברי הבאר היטב. בספר מאיר עוז [שם דף 324] הוא גם מביא בשם ידידנו הרב אברהם ברגר שליט"א [בספרו מנהגי קידוש ליל שבת, עמ' ט"ז] שהבין כך, והוסיף על זאת, ועיין קצות השלחן מ"ו סעיף ז'. הוא בעצמו לא מסכים איתו. אבל כך הם הבינו, שזה ממש על האצבעות.

הצורה הרביעית, זאת דרך הפשרה שעשו כמה אדמוריים, שחלק מן הכוס על הכף וחלק על האצבעות. או יותר נכון הרוב על הכף.

הצורה החמישית, זאת הפשרה שעשיתי בעבר, אותו הדבר כמו הצורה הרביעית אבל עם קצוות האצבעות זקופות.

הצורה הששית, להניח ממש על ראשי האצבעות הזקופות והצפרניים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

צריכה להיות בדוקא גלויה, לכן לפי האר"י הטוב ביותר הוא לאחוז בצורה כזאת, שהכוס מונחת ע"ג גובה האצבעות. לא ע"ג ראשי האצבעות ממש, ומדגם כי כך זה בדר"כ עלול להישפך, אלא מסביב. זאת הצורה למי שרוצה לעשות כפי דעת האר"י, וזאת הדרך המובחרת ביותר.

אמנם זה קצת קשה, ומי שיכול אשריו ואשרי חלקו. הדרך הזאת, היא גם מכובדת ונאה יותר. אם לא, אזי לעשות כדעת השל"ה וכפי שאומר החסד לאלפים, להניח את תחתית הכוס על הכף, והאצבעות זקופות מסביב.

שאלה מהקהל: זה בכוס רגילה, ומה לגבי גביע עם רגל.

תשובת מרן שליט"א: לגבי גביע, חושבני כי הטוב ביותר הוא כפי שאמרנו לעיל ורגל הכוס מוכנסת בין האצבעות, והאצבעות מקיפות באלכסון את גוף הכוס ממש. הכי טוב, שהכוס תהיה בלי רגל. אולם מי שהביאו לו כוס כזאת, אזי אחת מן השתים. אם הוא תופס אותו טוב, אזי יכול להיות בדרך הזאת ותחתית רגל הכוס מונחת ע"ג כף היד, והאצבעות זקופות ובראשיהן מקיפות את גוף הכוס, אבל זה לא כ"כ פשוט, כיון שכתוב שהכף צריכה להיות גלויה. אם הוא יעשה כך, הוא לא מקיים את הרמז 'על כף פרעה', שזה בגילוי. אבל אם הוא יעשה בדרך השנייה, כפי שאמרנו לעיל, זאת האפשרות היחידה לעשות בגביע עם רגל.

שאלה מהקהל: עדיף גביע בלי רגל?

תשובת מרן שליט"א: כן. כי גם להחזיק כך, זה קצת משונה, ואולי לא מכובד. אבל צריכים לשמור על השושנה.

שאלה מהקהל: אם רוצים לשמור על השושנה, אזי עדיף לאחוז את הכוס כשהאצבעות זקופות למעלה.

תשובת מרן שליט"א: זאת הצורה כשהיא חבצלת. חבויה בצילה.

הצורה השביעית, כדעת בעל שמן ששון, על גובה האצבעות.

הצורה השמינית, עם הצלוחית. אחזים את הצלוחית הכוס ע"ג חמשת האצבעות.

הצורה התשיעית, כדעת הצלותא דאברהם, שגם הכף וגם האצבעות מקיפים מסביב.

הצורה העשירית, כפי אלה האומרים שבגביע עם רגל יוצאים יד"ח כל הדעות. כמ"ש באוצר ההלכות.

הצורה הי"א, דעת הגרי"ש אלישיב, שמחזיק את הגביע ע"י אחיזת רגל הכוס באצבעות זקופות המקיפות את חיבור הרגל לכוס.

הצורה הי"ב, כפי שאמרנו, שצריך לאחוז את הגביע כך [כשהרגל מוכנסת בין האצבעות].

הצורה הי"ג, כפי שאמרנו כי כאשר מניחים את הכוס ע"ג האצבעות, צריך לפזר את האצבעות. לא שהאגודל לבדו, וארבע האצבעות לבדן, אלא לפזר אותן, שיקיפו במרחקים שווים מסביב לכוס.

הצורה הי"ד, מי שעושה כדעת השל"ה, והדבר מתאים יותר בכוס ללא רגל, לעשות זאת בצורה שהכוס מונחת על כף היד, אבל שיפזר את האצבעות מסביב. אמנם ישנם כאלה העושים אחרת, אבל חושבני כי יותר טוב, בכדי לדמות זאת לשושנה, שהאצבעות יהיו מפוזרות. הזרת קצת מושכב, וגם האגודל קצת מושכב. פחות או יותר. גם העלים הם לא בצורה מדוייקת.

לקמן נביא בס"ד צורה ט"ו.

מסקנת מרן שליט"א למעשה כיצד לאחוז את הכוס של ברכה.

למסקנא, מה הכי טוב, אין ספק כי כיון שנתבררה דעת האר"י, מכתבי האר"י המדוייקים, לא כפי שהשל"ה וסיעתו כתבו בשמו, ונתברר גם כי הרמז מן הפסוק 'ואתן את הכוס על כף פרעה' – מה שהשל"ה הביא – גם את זאת הם מפרשים בהיפך שעפ"י האר"י הכף

הערה מהקהל: אז בעצם צריך לעשות כמו שכתב הכף החיים.

תשובת מרן שליט"א: נכון. זאת מסקנת הכף החיים, רק שהוא לא הזכיר את השל"ה. לכן אמרנו, כי מי שאינו יכול, מי שקשה לו או שחושש שיישפך, לפי העניין, הוא יכול לעשות כך. כדעת השמן ששון, או כדעת השל"ה, ולדייק לפזר את האצבעות, גם כאשר עושים כך [שהכוס מונחת על הכף ואצבעות זקופות ומקיפות מסביב].

שאלה מהקהל: בגביע עם רגל, ישנה אפשרות לעשות כדעת השל"ה?

תשובת מרן שליט"א: לא. אי אפשר. [מרן שליט"א מנסה כל מיני דרכים]. תחתית הרגל יושבת על הכף, אבל לא הכוס. בגביע עם רגל, אפשר לעשות רק כדעת השמן ששון.

[מפי ידידנו הרב אלישע חן שליט"א. מנהג מהר"י יצחק הלוי באופן אחיזת הכוס, הובא בספר קידוש כהלכתו פרק ט' דף קל"ב סוף הערה ט"ל. ובספר ויען יצחק יש תשובה בעניין זה: איתמר]. (עיינתי שם בס' קידוש כהלכתו, וראיתי שנהג לאחזו באמצע גובה אצבעותיו, וזה קרוב לדברי השמן ששון. אם כן יש לנו ט"ז צורות. יב"ן).

השלמה מהשיעור הקודם בעניין מנהגינו לאכול בשר גם בשבוע שחל בו תשעה באב, תשובה לשואל האם כדאי להנהיג ולקבוע שלכל הפחות ביום אחד מימים אלו יאכלו בשר, בכדי שלא יהיה חשש ופקפוק בעתיד.

יהזמן קצר והמלאכה מרובה! הנני רואה שצריך כבר לסיים, לכן אומר משהו מעניינא דיומא.

דיברתי בס"ד בשיעור הקודם, על עניין מנהגינו לאכול בשר גם בשבוע שחל בו תשעה באב, עד ערב תשעה באב, ואפילו בערב תשעה באב, חוץ מבסעודה המפסקת. בשיעור המודפס, הוספתי כמה דברים שלא דיברתי בשיעור, אפשר לראות זאת בחוברת "שערי יצחק".

קיבלתי השבוע מכתב מאברך יקר אחד מהעיר נתיבות, שמו הרב אהוד עקיבא יצ"ו, והוא כתב לי בזה"ל, [לטובת המעיינים הבאנו את המכתב בשלימותו. העורך], לכבוד מורינו ורבינו הגאון הגדול הרב יצחק רצאבי שליט"א.

בשלחן ערוך המקוצר ח"ג סי' ק"ג הל' ח' כתב רבינו דבשאר קהילות נהגו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין, בתשעת הימים שביין ר"ח אב לתשעה באב. אבל בקהילות תימן לא נתקבל מנהג זה, ואפי' בשבוע שחל בו ת"ב אין נמנעים אפי' מאכילת בשר בהמה ומשתיית יין, זולת בסעודה המפסקת כדינא דתלמודא. ובעיני יצחק הביא בשם הגאונים וראשונים דדבר זה תלוי במנהג המקומות, ולא אסרוהו בכל מקום.

והנה עתה נפשי בשאלתי, דהנה מקרוב שבאנו לארה"ק ונתקבצו אנשים מכל מיני ארצות, איש איש ומנהגו אשר נהגו במקומו. והנה במנהג זה של אכילת בשר בתשעת הימים, נהגו רוב ככל קהילות קודש בעם ישראל בני ספרד ובני אשכנז גם יחד. היום זה כך. בעבר היו מנהגים אחרים, אבל היום רובם כבר לא אוכלים.

ואין כוונתי בזה דאנו נמי ננהג כן, דמנהגינו מיוסדים על הררי קודש, ומנהג ישראל תורה היא. ודאי דבר שנהגו בו אבותינו להדיא, ללא שום חשש ופקפוק, אין לנו לערער עליו קצת. אך כאן שאלתי, כיון שדין זה אינו בקום ועשה, אלא שנהגו שלא לימנע מאכילת בשר, וא"כ ודאי שאין עניין להדיא לקחת בשר ולאכול. וכי אצל אבותינו, היתה חובה לאכול בשר? הרי לפעמים בלא"ה לא אוכלים. לא מזדמן. בשונה משאר מנהגים שנהגו כגון תרגום הפרשה, ואכילת כזית מרור (למנהג הבלדי), וכדו' שהם מנהג בקום ועשה, שכן צריך לנהוג מצד אל תטוש. אינני יודע למה הוא התכוין כאן, איזה מנהג יש לבלדי לגבי אכילת מרור. מנהג הבלדי הוא לאכול מרור בליל הסדר... כנראה הוא מתכון על הכרפס, שאוכלים כזית ולא פחות מכזית.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שאלה מהקהל: האם ישנו עניין להחמיר שלא לאכול בשר, כפי שמרן שליט"א נוהג להגדיר זאת כמו 'שוקולדה', או שלאכול בדוקא?

תשובת מרן שליט"א: ישנו עניין בדוקא לעשות ההיפך. כיון שלצערינו ישנם קצת אשר כל הזמן נאבקים בדבר הזה. הוספתי זאת בשיעור המודפס, הקודם. כתבתי שם, שאנחנו צריכים לעמוד כחומה בצורה, בכדי שלא תהיה פירצה. ואני מוסיף ואומר, לא רק שלא יהיה חור ונקב בחומה הזאת, אלא אפ"י גם לא סדק. לפי כך ההיפך, בנ"ד ישנו עניין בדוקא לא להחמיר, בכדי שיידעו תוקף המסורת שלנו. מי שרוצה להחמיר, שיחמיר בדברים אחרים. אבל בנ"ד, כיון שיש להם מגמה לפרוץ את הגדר של המנהג, לכן אנחנו צריכים לעשות בדיוק ההיפך. לדאוג שאפילו סדק לא יהיה. אנחנו מתירים זאת לכתחילה, כדי להוציא מליבם. להצהיר בריש גלי, דלא חיישינן לקמחייהו.

שאלה מהקהל: לגבי יין, הספרדים בעצמם אינם מחמירים. שמעתי שישנם ספרדים השותים יין לפני ת"ב.

תשובת מרן שליט"א: כן. רק האשכנזים מחמירים גם בזה.

התייחסות לדברים המוטעים שפורסמו בעלון "בית נאמן" האחרון בשם הרב מאזוז שליט"א.

ידידנו הרב אלון סאלם יצ"ו מהעיר יבנה, אמר לנו [ממש כעת בסמוך, לפני שיצאתי מביתי לשיעור בביהמ"ד פעולת צדיק] כי בעלון 'בית נאמן' האחרון [ואתחנן, גליון 221], התפרסם ג"כ לגבי עניין זה כך, כיצד ינהגו בני תימן.

התימנים – תשמעו דברים משונים ומוזרים, לולא שהדברים היו כתובים לא הייתי מאמין – כנראה לא עברו עליהם צרות, לכן הם אוכלים בשר בשבוע שחל בו תשעה באב. כמו שהם מתגלחים כל ימי העומר. כנראה הם לא שמעו על גזירת תתנ"ו [סי' קי"ז], ועל ספר המנהיג, שהוא מקור המנהג שלא לשאת נשים בימי העומר. בעומר עוד אפשר לומר שלא שמעו,

אמנם כאן אין דין לאכול בשר, וא"כ מאידך אין בהימנעותנו מאכילת בשר נחשבת כמבטל מנהג, שהרי פעמים רבות בימי החול אין אנו אוכלים בשר. [וכמובן שלא דיברתי באופן שהביאו לפניו בשר ואומר שאינו רוצה לאכול הבשר כי חושש לשיטות, שזה לכאורה אין ראוי לעשות שהוא כמו מוציא לעז על הראשונים. אלא מיירי באופן שאין לפניו בשר, אלא מסתפק מה לאכול].

וא"כ המקום לשאול כאן, כיון דקהילות האחרות (בני ספרד ובני אשכנז) נהגו בהדיא שלא לאכול, ובנינו ובנותינו שומעים זאת ורואים זאת שכולם נהגו שלא לאכול, ואם יראו שאצלינו נמי אין אוכלים יחשבו שדבר זה אסור [וכמו שיש כאלה ש"קצת" חוששים]. ומכאן ואילך ילך הדבר וישתקע, שדבר זה יש בו סרך איסור, כיון דאינם רואים שאנו נוהגים לאכול בשר.

לכן האם ראוי הוא להנהיג שלכל הפחות יום אחד בימים אלו של שבוע שחל בו ת"ב, שיאכלו מאכל בשרי, כדי שלא יהא חשש ופקפוק בדין זה בעתיד. או דילמא אין צורך לעשות כן.

אשמח לקבל תשובת מרן בזה.

ביקרא דאורייתא, ובברכת ימים על ימי מלך תוסיף,

אהוד עקיבא – נתיבות.

הוא מעיר שמצד אחד הרי אין עניין בדוקא לאכול בשר, ומצד שני אם יראו שאנחנו לא אוכלים, בסופו של דבר יגידו שגם אנחנו התימנים לא אוכלים בשר.

ברם חושבני, כי לא כדאי לעשות אפ"י דבר כזה, יום אחד לאכול בשר ובשאר ימים לא, כי בסוף יגידו שישנו 'מנהג' לאכול בשר ביום אחד מן הימים האלה. אתה עושה כאן, דבר חדש. אלא מאי, צריכים לנהוג כרגיל, כמו בכל ימות השנה. שבמטבח יידעו זאת. שבזה אין שינוי, יבשלו מה שרוצים.

אבל בשבוע שחל בו מה נאמר? הרמב"ם כתב [פ"ה מהלכות תעניות הל"ז] שכבר נהגו ישראל שלא לאכול בשר בשבוע שחל בו תשעה באב. לכן, לא כדאי שהתימנים ימשיכו במנהג שלהם. עד כאן הדברים שהוא [הרב מאיר מאזוז. העורך] אומר, אשר מתחילתם ועד סופם אין להם שום בסיס.

דבר ראשון, אנחנו לא אומרים לספרדים מה לעשות, ואיך לנהוג. אם הם רוצים שנגיד להם, יש לנו גם כן הרבה הערות עליהם. הם לא שואלים אותנו, ואנחנו לא שואלים אותם. הם לא צריכים לפסוק לנו.

חוץ מזה, לגבי מה שכתוב כאן, תמוה מאד. וכי לא עברו על התימנים צרות רבות? הלא הרי המציאות היא, בדיוק ההיפך. אין גלות קשה יותר מגלות תימן. הדבר כתוב בספרים רבים, אפשר לדבר על כך שיעור שלם. לא עברו עלינו צרות רבות? יותר מכל עם ישראל, סבלו אבותינו ביהדות תימן. השפלות וגזירות רעות וקשות, אשר אין דומה להם. וכבר דיברתי על כך בעבר קצת [עיין שיעור מוצש"ק בהר התשע"ט], לגבי השקיעה דר"ת במוצאי שבת.

כמרכן, מה הקשר בין אבילות לבין אכילת בשר? הרי אצלנו התימנים, וגם הרבה עדות, אפילו אב"ל על אב ואם, אוכל בשר. מה זה קשור לאבילות החרבן?

דבר נוסף, וכי התימנים מתגלחים כל ימי העומר? זה לא נכון. רוב התימנים, לא מסתפרים בימי העומר. רק בעיר צנעא ועוד קצת, בגלל שבכל השנה הם היו מסתפרים בכל ערב שבת, לכבוד שבת, לכן מהרי"ץ התיר לכבוד שבת, כי עשה דדברי נביא עדיף מאבילות ישנה, וזה הכל. אבל בלא"ה אי אפשר להגיד שכולם התגלחו.

כמרכן, לגבי מה שאמר שלא שמעו על גזירת תתנ"ו, זה מסעי הצלב בזמן רש"י. למה הוא חושב שלא שמעו? וכי הם לא ידעו לקרוא

בספרים? לא הגיעו הספרים? כמעט הכל הגיע, והחכמים בפרט הגדולים ידעו וידעו.

מניין לו שלא שמעו על ספר המנהיג? וכי מהרי"ץ למשל לא מביא אותו? עיין למשל בעץ חיים חלק ב' סדר סוכות ודף כ"ט ע"א, ד"ה ולה, שציין אליו.

מנהג מניעת הנישואין בעומר, נתקבל בכל יהדות תימן, ולא עוד אלא שרבים המחמירים – וישנם גם היום – לא רק עד ל"ג בעומר, אלא אפילו עד חג השבועות.

בקיצור, הדברים הללו, אין להם ראש ולא סוף. הדברים בדיוק הפוכים. וועיין עוד בשיעור מוצש"ק עקב התשע"ז תשובות מרן שליט"א על כל טענות הרב מאזוז שפורסמו בזמנו בעלון בית נאמן לגבי עניין אכילת בשר בשבוע שחל בו ת"ב.

מכתב שקיבל מרן שליט"א מאת הרב מסעוד משולם שליט"א אשר הוציא לאור כתובה תימנית, עליה דובר בשיעור מוצש"ק חוקת ובלק התש"פ.

אבל תראו לדוגמא, דיברנו בזמנו לגבי עניין הכתובה התימנית, אשר עשה רב ספרדי מקרוב עבור התימנים – אין כעת פנאי להרחיב על כך, בעז"ה עוד נחזור לעניין זה, רק נאמר כעת בקצרה – אותו רב, אשריו ואשרי חלקו, הוא מודה על האמת, הוא כתב לי במכתב כך, [לתועלת המעיינים מובא כאן תחילת מכתבו הנ"ל. העורך], ישאו הרים וגבעות ברכה ושלוש אל כבוד מו"ר עט"ר החהש"ו הגאון הגדול המפורסם לשם ותהלה כש"ת הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א ראש ביהמ"ד ובי"ד פעולת צדיק, ומוסדות יד מהרי"ץ, פוסק עדת תימן.

בענין שיעורו הנמסר בו' תמוז מוצש"ק פרשת חקת ובלק, שבו ערער על מס' דברים בנוסח הכתובה התימנית שהוצאתי עבור מחלקת הנישואין שע"י רבנות ת"א יפו.

אפתח דברי וארפם למה החלטתי להוציא נוסח כתובה לתימנים, וכדבריו, אני רב ספרדי, ומה לי כי אתערב בנושא של עדה אחרת.

לכן חושבני, אני חוזר לגבי אכילת בשר לפני ת"ב, כי רואים שהרבנים הספרדים כמעט אינם יודעים בין ימינם לשמאלם, לא במנהגים שלנו, ולא במקורותם, ולא בהסתכלות ולא בהשקפה.

כפי שאמרנו בעבר [בכמה וכמה שיעורים], כתוב בספרים לגבי רבנים ספרדים, אשר שואלים אותם בעניין 'חרם דרבינו גרשום', שלא יתערבו. רב ספרדי, אינו מבין היטב בחרם דרבינו גרשום. אל תפסוק לאשכנזי, לגבי חרם דרבינו גרשום.

ואל תפסקו גם לתימנים, כי אתם לא יודעים בדיוק מה מוצאם ומה מובאם.

ראיתי פעם דבר יפה בספר הצדיק רבי יוסף זונדל מסלאנט, שהיה בעיקר ירושלם ת"ו. היתה מחלוקת חמורה שם בין האשכנזים, וחלקם באו לשאול רבנים ספרדים. אז הוא כותב כך, הת"ח הספרדים הם צדיקים וחכמים, אבל בעניינים של אשכנזים שלא יתערבו, כיון שהם לא מבינים בזה.

הוא הדין לתימנים. אל תתערבו בנושאים שלנו, כיון שבזה אתם לא מבינים, למרות שאתם חכמים וצדיקים. כבר הבאנו פעמים רבות שהם יודעים על התימנים למחצה לשליש ולרביע, כולי האי ואולי.

פליאה דעת ממני, נשגבה לא אוכל לה, מה המניע שלהם להורות לתימנים? להבין את שורש הבעיאי, ואז ממנה נוכל אולי לרפא את המחלה. אולי נלמד עליהם זכות, שמא יש תימנים ששאלו את דעתם. יתכן שישנם כאלה בקצה המחנה. אבל גם אותנו כששואלים ספרדים הלכות ומנהגים, אנחנו מפנים לשאול רב ספרדי. שופטים ושוטרים תתן לך וגו' לשבטיך. לכל שבט, יש שופט, שמכיר בענייני שבטו. לא זולת.

ואהבת לרעך כמוך. דעלך סני, לחברך לא תעביד.

הנה בהגיעי למחלקת הנישואין כאן, נוכחתי כי אין, ומעולם לא היה, נוסח תימני. וחתן תימני שהתעקש על נוסח אבותיו, היו קונים לו, או שולחים אותו, לקנות איזה נוסח מזדמן שימצא בחנויות. וכעת שמועצת הרה"ר לישראל החליטה שכל רבנות חייבת שיהיה לה שלשה נוסחי כתובות: ספרדי, אשכנזי, תימני. קיבלנו החלטה להדפיס גם נוסח זה. אך דא עקא, פניתי לכמה רבנויות בארץ (ירושלם, ראש העין, רחובות, בני ברק, קרית אונו, אריאל, הרצליה, אליכין ועוד, שבחלקם כיהנו ומכהנים פאר מגדולי חכמי ורבני תימן כידוע), לקבל את נוסח כתובת תימן שבידם וכו', ומצאתי לא פחות משנים עשר נוסחים שונים. וברפרוף בעלמא בכתובות רואים שעירוב דברים שנו כאן, חיבור של נוסח הספרדים, והוספות שגרעו מהידור וייחודיות הכתובה התימנית. ואת מי אשאל ועם מי אתייעץ. בדבר זה, מי שלא ישב וחקר כל אות ואות – על אף שהוא ת"ח גדול – מ"מ אין בדבריו כלום לענין זה, כידוע. ומי שחקר – הוציא נוסח שלו, וברור שלדעתו – שלו הכי טוב, ורוצה אדם בקב שלו וכו'...

לכן אמרתי, אחר שכבר חקרתי את נוסחי כתובות ראשונים ואחרונים בעבר להוציא נוסח ספרדי מדוקדק ומדויק, אשנה משנה זו ואראה. והתחלתי לחפש כתובות ישנות, הן בספריה הלאומית, והן באוספים/אנשים פרטיים, וכן במה שהביא כהדר"ג שליט"א בספר טופסי כתובות שכולו התייחד לענין זה (ואף חזרתי על ספרו זה פעם נוספת קודם הגעת הנוסח). ולאחר העיון גיליתי שהנוסח המקורי בנוי על נוסח הרמב"ם (נשים, פ"ד מהל' יבום וחליצה הל"ג) לפי כת"י תימנים, עם מעט שינויים והוספות. לפיכך גמלה בלבי ההחלטה לחזור למקור, לקחת את נוסח הרמב"ם כבסיס לכתובה, ועליו להוסיף ולגרוע לפי נוסחי הכתובות המקוריות מתימן.

ברוך יהיה. הוא מבין, שבעצם זה לא כ"כ התחום שלו, והוא מודה על האמת גם בהמשך דבריו, אולי בשיעור נוסף נדבר על כך בל"נ.

אנחנו לא "מגיירים" אותם. מדוע מפריע להם שיש לתימנים מנהגים שונים? הלא אלו ואלו דברי אלהים חיים נינהו.

יש שם מכתב מאד מעניין ומאיר עיניים, בספר הצדיק ר' יוסף זונדל מסלאנט, ולא נביא כעת רק מה שנוגע לעניינינו כלשונו ודף ל"ז, מה שתמהו הרבה אנשים על רבני ספרדים, שיחיו עד מאה ועשרים שנה, שמחזיקים עמהם וכותבים אל "המגיד" שידפוס דבריהם.

אין סמיכה – דהיינו אין מה לסמוך – על דבריהם, כי אעפ"י שהם ת"ח וצדיקים, אכן הם אינם יודעים מעניני האשכנזים כלל. וכשהם מפתים להרבנים הנ"ל המערערים לומר, שהם גדולים בתורה ובצדקות, מאמינים להם, כי אינם מכירים להאשכנזים מי ישר ומי עקש. ודאי כוונתם לש"ש, אמנם יותר טוב היה להם השתיקה ולא להתערב בעניני האשכנזים, כמו שהאשכנזים אינם מתערבים בעניני הספרדים, אל יחשוב ה' להם עון כי שגגה היא עכ"ל. כוונתו שהספרדים לא מכירים היטב את האופי האשכנזי, פיתולי מחשבותיהם וכדומה. וממילא לא יכולים להבחין מי נוהג ביושר, ומי בהיפך.

לכן אני אומר, 'זהאמת והשלום אהבו', הם לא צריכים להתערב, כל עוף למינו ישכון, ובך אדם לדומה לו. ונזכה בעז"ה לשבע דנחמתא, כפי שפתחנו בתחילת השיעור, אכ"ר.

והרה"ג אח"כ שליט"א הוסיף כאן בזה"ל, לגבי דברי הנאמ"ן, יש לשאול וכי מניעת אכילת בשר היא מפני הצרות שהיו במשך הגלות, הלא אינה אלא מפני חרבן בית המקדש. בהזדמנות זו ראוי להעיר על מה שאמר באותו שיעור (הערה 27, שכמעט לא היה להם אפילו סידור אחד בדפוס. יב"ן), בקשר למניין השנים מחרבן בית המקדש, כי כביכול בתימן כמעט לא היו ספרי דפוס. וכך היה אומר גם הגרע"י, שבתמימן כל לימודם בספרים כת"י. כי נהפוך הוא: (היינו דקא אמרן, שאינם יודעים רק כמו בבואה, בערך. יב"ן).

אגב, לעניין אכילת בשר, הר"ר יחיא סעיד סאלם (שלום) זצ"ל היה אומר, בתימן מחמת שהרגישו את אבילות חרבן בית המקדש, לא היו צריכים להימנע מאכילת בשר, מה שאין כן בדורנו שכבר אין מרגישים ע"כ. אבל פשוט שאין זו טענה, ולא כך היא דרך ההוראה: עכ"ל הראח"כ שליט"א. ויישר חיליה לאורייתא.

שאלה מהקהל: לגבי מה שמרן שליט"א כתב בש"ע המקוצר [סי' ק"ה סעיף כ"ב] לגבי מוצאי תשעה באב, שאז לברך על הלבנה כיון שאז נולד המשיח, כמדומני שזה לפי מה שכותב הבאר היטב. אבל הרבה פוסקים, רוב ככל הפוסקים אומרים, שהמשיח נולד בתשעה באב. כך לדעת האר"י, והכף החיים, והבן איש חי ועוד, כולם אומרים שהוא נולד לארבע שעות וכו'.

תשובת מרן שליט"א: נכון, יש בכך חילוקי דעות. הדבר כבר מתוקן אצלי לקראת מהדורא החדשה והמושלמת של שלחן ערוך המקוצר. כתבתי בינתיים לעצמי במהדורא המתקנת בזה"ל, 'יש אומרים שנולד בתשעה באב, ויש אומרים במוצאי תשעה באב'. ובקרוב יהי רצון שנזכה לראות פניו, ולכל ישראל תימנים ואשכנזים וספרדים תהיה דרך אחת סלולה, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.